

РК Ш6(2-Ук)
М59

десова
Дзвижня
бібліотека

І. МИКІТЕНКО

БУДНИ

ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЦТВО
„ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО“

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

+

Шифр РКШ6(2-Ус).М59 Інв.№ 2625847

Автор Микитенко І.

Назва Будні.

Місце, рік видання Х., К., 1930.

Кіл-ть стор. 63, 1/к.

-\ \ - окр. листів

-\ \ - ілюстрацій

-\ \ - карт

-\ \ - схем

Том _____ частина _____ вип. _____

Конволют _____

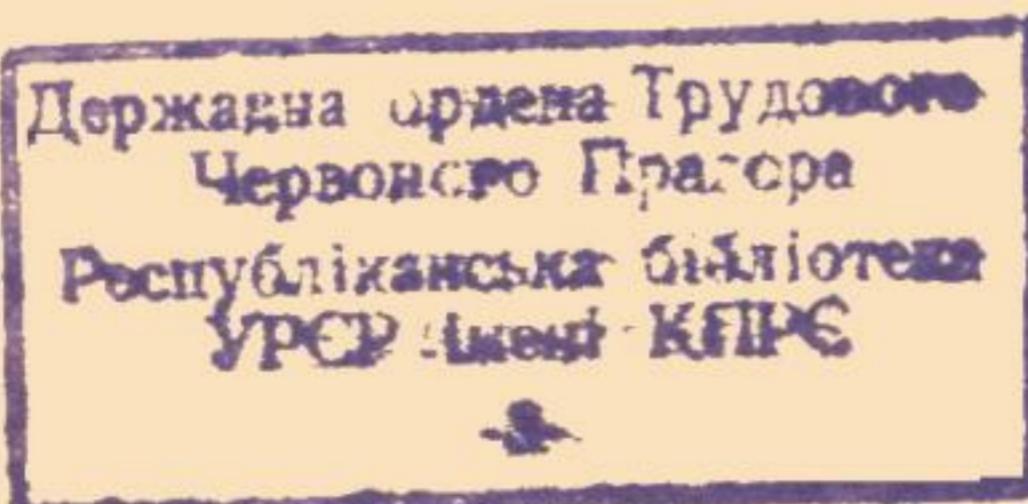
Примітка: 19.09.2002.
Молчан

A531015

I. МИКІТЕНКО

БУДНІ

26.2.5.847

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
Харків 1930 Київ

Бібліографічний опис цього видання
вміщено в „Літопису Українського Зруку“,
„Картковому репертуарі“ та інших показ-
чиках Української Книжкової Палати.

Зам. № 1520.

Б У Д Н І

І

На розі великої вулиці, що починається в степу десь за горою і, проплутавшись через містечко, зникає за мостом, в степу зникає, так на розі цієї вулиці й циганського провулочка в містечку „А“ семирічна школа.

За школою далі став і береги, а перед вікнами — дикий камінь і хрест.

В школі бувають свята; влаштовує звичайно Сьома (Семен Миколаєвич). Взимку там дитяча республіка, дитячий виконком, представники, редколегії, гуртки.

Тов. Димів — дає порядок.

І свято повинно мати порядок.

І будні — теж.

Вчителі будуть за геройв.

Вечорами у них світиться і там своя республіка.

Бувають бурі, бувають тихі мжички.

І сірі дні...

І настірні...

Школа цегляна, велика, „глаголем“. Паркан. Жовта акація. За акаціями „Чижик“ і

„Мушка“—завідуючого собачки. Їх знають. Батьки школярів усі знають—ходять до завідателя. І так люди, селяни значить.

Між іншим: нема отих бур'янів „обов'язкових“, що за час революції „буйно“ повиростали по подвір'ю, вколо східців, на воротях тощо. І вчителі теж більшість голяться щотижня, чуб як слід, за комір не лізе, одежа на місці.

Вигляд: учителі.

А час такий—

— рік революції шостий.

...Значить—осінь, діти, в клясах веселий гамір, серце підскакує. Ноги по коридору чітко, чітко—

—ать -два... ать-два!

Надворі гарби—солому возять. І там діти—перекидаються в соломі.

Пружиниста осінь—вереснева.

... Рік революції шостий.

Ведуть, ведуть...

Записують.

Учительська: дядьки, жінки, учителі. Тон піднесений.

Діти, торбинки, пахне салом... Е-ех, пам'ятаєте?

Да... Завідатель—ото за столом: тов. Димів Олександер Григорович.

— Саша, абєдать...—Це Серафима Кіндратовна—жінка. Ще є дочка, Галя. (Теж геройні—жінка й дочка).

— Так я вам говорю, що в четверту групу

він не підготовлений... Понімаєте, товаришу Заніздра?

— Га? Ну, то, значить, в третю?

— Так. Ну... Хто там... А, Василь? Ступай. В п'ятій ти. Так... Одв'яжись, Серафимо, зараз.

Да... Куряль теж—„бички“ на підлогу, тоді чоботом. А потім.

— Звиніть, забуваю, що у вас на столі смітничок.

Піднімають, кладуть в попільницю.

— Ну? Петре! Це до вас, Михайле Михайловичу. Ти, Гирич, в шосту перейшов, ступай в кляс. Так.

Вікна розчинені. Там осінь, бадьорість.

... Шостий вересень одходить в червінькові далі.

І губиться урочисто напередодні Жовтневих свят.

І це свято: початок року в семирічній. А перед тим вчителі складали іспити: історичний матеріалізм, політекономія і „революціонне двіженіє в Россії“.

Літом були курси, лекції...

Ходили на курси, ходили на лекції.

А там нове, а там таке „філософське“ та трудне.

Готовували доповіді, реферати, слухали по дві, по три годині, потім ішли до Миколая Порфировича—в четверту школу—на пасіку іли мед і ще говорили за історичний матеріалізм...

— Нічогісінько я не розумію. Як того детермінізму¹ додержуватись в житті?.. Як от—меду, наприклад: схотів би Миколай Порфирович і не дав... Правда ж, правда?.. — Аж підскакує Маруся.

— Ну, ну!.. На іспитах зрозумієте...

— Олександре Григоровичу! Ви сьогодні допоможете мені розібрати главу — „равно-весіє между елементами общества?..“ — Це Тіна Порфировна.

— Допоможу.

— Саша! Ти ж сьогодня занят...

— Тьфу! Ах чорт, я й забув. Заспокойся, Серафимо...

— Ну, то коли ж, Олександре Григоровичу?

Тихо в траві:

— Цитьте, потім... Тіночко... Не зачіпайте Й...

Да...

Так от—лекції, курси... Реферати...

— Товариш Димів читає реферата.

Слухають, записують.

Треба записать... Це неодмінно спитають на іспитах. І де він його видрав?

— Читає реферата Миколай Порфирович.

Теж записують. Обидва хитрі страшенно.

— Ви думаєте, їм так хочеться знати його?

А проте, трохи не всього Бухаріна визубрили. Розумієте — хитрі. А що Маркса того, так вони його і вздовж і впоперек. Ну — хитрі!

... А от Маруся, Євгенія Іванівна (Миколая Порфировича жінка), Серафима Кіндратовна тощо—не хитрі. Навіщо воно їм?— В житті воно не має ніякісінького значіння.

... Пройшли курси. Лекції, реферати, збори...

Свята...

Дні такі—світляки революції. І пройшли вони безповоротно, бо вже були іспити і склали іспити всі.

А тепер праця.

І ще свято: початок року. По коридору чітко—

—ать... два! ать-два!

Пружиниста осінь.

II

Ну, а між святами—будні.

Олександр Григорович, нарешті, йде в ї дальню. Обід. Серафима Кіндратовна, Галя, ще Софія Павлівна—учителька. Борщ з півником, „свежопросолені“ до печені, молоко од своєї корови, трішки медку—теж пасіка.

Учителі—пасічники. А пасіка—дбайливість хазяйновитість, поважність.

Бджоли—комуна. Золота комуна. Труд— почесне заняття, солодкий, запашний мед прозорим бурштином наливають у магазин, а трутнів б'ють.

І от наслідки—золота комуна:

— дзэз... дзэз...

У тов. Димова чотири рямчаки системи Дадана, у Миколая Профировича двадцять чотири (четверта школа), а в Михайла Михайловича тільки два, з них одна дуплянка—ще тільки розводить.

Софія Павлівна ставить на стіл з буфету скляну вазочку з медом. Серафима командує:

— Галька, давай наверно єщо мене польтарелкі. Соф'я Павловна, несіте там із кухні жаркоє.

Тов. Димів мовчки.

Їдять.

Тов. Димів за всіх вищий і худий. Трохи забагато п'є, а серце нікуди. Лице трошки псують синьо-червоні жилки. Буває ранками жовте. „Жолчна морда“, каже Серафима, а в самої під очима лантухи—у неї хворі почки. Проте, вона чепурненька, маненька, повненька—теж учителька. Бувало школяра з запискою: „отнесі Александру Грігор'євичу“. А хлопець в коридор і читає:

„Саша, всипъ, пожалуйста, этому мерзавцу по первое число. Шуміт, мешает заниматься, не виучил „Что ты спиш, мужічок“. Твоя Сіма“.

Ну, школяр записку за пазуху і натирає долонями щоки, очі. Це ще, як була стара школа.

... Тов. Димів дивиться на Серафимині лантухи під очима.

— І навіщо робити таке велике декольте?.. кривить рота.

— А-а! А-а! Как той, так оно к лицу, а как мне...

Маєш. Починається.

Софія Павлівна—в учительску, носа в книжку. Годинами. Софія Павлівна сама на світі. Шостий вересень в школі тов. Димова. Приїхала взимку з корзинкою і досі живе в їхній сім'ї. Софія Павлівна самітна—поза життям.

А от Галя—комсомолка.

— Мамо, облиш папу! Що він тобі зробив?

— Нє лезь, сквєрная дівчинка, нє в своє дєло!

Галя в шостій групі. Вечорами біжить на вулицю.

— Куди то ти? Зараз мені додому! Чуєш!

— Та-а! Чую...

А потім розлягається балка, тріщить дерево, плутається пружкий вітер і гуде в уші солодку нісенітницю...

Меле, набріхує, підбурює вітер.

I-ix ви, уроки!

• • • • • • • • • • • • •
В учительській вікна розчинені. Тов. Димів сидить в кріслі, читає Плєханова. Вчителі ще не приходили. (Школа „глаголем“—вони живуть однізу: кожному окрема кімната). А в коридорах уже гуде. Фаркають, б'ються об стіни дитячі виклики. Сьома група деклямує. Чийсь голос ріже високим фальцетом. Він влітає в учительську і збентежено тріпощеться над ухом у т. Димова.

Розриває уважну думку над Плехановим.
І роз'яtrюється недавнє.

... Серафима стояла коло цього стола над ним з сокирою... над т. Димовим. І теж високим, трагічним фальцетом:

— Слиш, Сашка! Зарубаю на містє! Адін кацец мне. Піші єй сейчас же, чтоб душа моя успокоїлась. Слиш, Сашка!

• • • • • • • • • • • • • • •

По коридору розливний дитячий регіт.

Писав... (колись). Що він писав?.. Тоді (колись) теж було розчинене вікно, а за вікном шелестіння, липнева ніч в жовтих акаціях понад парканом.

„...Знаєте, Тіно? Якими словами треба писати про те, чого ніколи в житті не буває, а тоді невідомо звідки налетить і ні в які слова його не прибереш...

... І тепер воно стоїть переді мною загадкове, жагуче й темне. І в ньому концентрується мое життя, моя самітна індивідуальність. А хотілось би крикнути про нього так, щоб заглушили всіх. Розумієте, Тіно, всіх! І коли настане час, що розкується засупонене життя навіть такої одиниці, як завідатель ...ської семирічної школи?“

А другого дня така неймовірна дійсність. Серафима на Тіну з кулаками. Розходились після реферату. І він заспокоював Серафиму.

Увечері стояла вона з сокирою. Сокира гістерично розмахувала над головою, і падали

убивчі слова—„Слиш, Сашка! Піші єй, сук€. сейчас же“... І знову писав. Так, по-дурному, що підказувала Серафима.

— І от що характерно,—говорив переконано товаришам в учительській,—яким би янголом не була жінка, а після тридцяти п'яти літ вона стає звіром. Справжнім звіром.

•
В пів на дев'яту приходять учителі та учительки.

Михайло Михайлович теж приходить сьогодні поголений, в новій блюзі—ще з війни лишилась. Колись він так завзято ненавидів буржуазію і гостро приймав до серця бідняцькі болі своїх батьків-хліборобів. І за себе тлів душою. З того часу і суровість на лиці лишилась, тільки шкодять їй надмірно дорідні губи—якби не вуса, було б комічно.

І приходить Панасевичка—виклада російську мову. У неї двоє дітей, проте, вона покохала Михайла Михайловича „так, як нікого й ніколи не кохала“... Удова.

Тов. Димів страждає од жовчі.

— Це ж гримаса! А як жінка Михайлова довідається? І це вже скоро! Що буде? Бідний Михайло. У нього зовсім Тарасів вигляд і вуса такі.

А вони мліють. Панасевичка з вищою освітою—випадково в семирічній. Ну, ѿ любить Михайла Михайловича. Товста. Ну, куди їй...

Михайло скосує на неї око з-під кудлатої

брови. Тов. Димів бачить. Читає й бачить. І своє десь заворушилось й кольне.

— От дурний народ! Тьфу! Нічого ж не вийде. Все одно нічого не вийде, нада бросити.

— Тов. завідатель! Я готую літературний ранок з своєю групою. У мене дитяча творчість. Розумієте—страшений рух. Поезія, драма, малярство... Вироби з глини. Треба добути віз білої глини, тов. Димів, ту вже поліпили...—Це Сьома—вчитель п'ятої групи, викладач української мови, колись „доведе“ що він теж поет, навіть штани широкі носять і вишивану сорочку.

Тов. Димів думає.

— Так, так. Виліпили? Ага. Ну добре. Привезем. Скажу шкільній раді, щоб накопали в Миколиній балці возів зо два. І привезуть. Хорошо, Сьома, буде. Скажіть Кузьмі, нехай дзвонить. Товариші, прошу по своїх клясах

Тоді вчителі беруть під руки журнали. Дві хвилини стук-стук двері. По клясах затихає гомін і йде година рівна, довга. І пропливають години, дні проходять, розмежовані дзвоником, засипані зшитками з помилками і дитячими творами про осінь.

— Ніяких буднів, раз праця,—говорить тов. Димів,—будні тоді, як нема нічого.

А праця у нього йде до свята. На стіні в учительській в маленьких квадратиках години—політграмота, політграмота, політгра-

мата. Тов. Димів любить, щоб години стояли в чітких квадратиках. Політграмота— його години.

Це все легко. Це праця, дисципліна.

Серафима дисципліни не любить. А Сашу вона любить. Після обіду він лягає на канапу, бере газету. Серафима сідає теж на канапу і ту газету вириває з рук. Очі їй тоді пливуть кудись замріяно, і від того ще більше набрякають під ними щоки.

— Ну... ну, Саша... нєужелі ти меня не любіш?..

— Що? Ну, люблю. Іди полеж, а я почитаю.

І тоді тов. Димів думає за сім'ю, за Серафиму, думає, куди ото бігає Галя, за Панасевичку.

І ще думає за будні, чому таке провалля між святом і буднями? Між дисципліною і сімейним життям? І чому саме сімейне життя не провалля, а просто ковбаня? І скніє в ній вогкий, слизький туман, одноманітний, убивчий. А над проваллям—революція, гарячі фарби, огністі. Свято. Праця, напруженість, дисципліна. Що там сказано про сім'ю? Тов. Димів пригадує марксистську літературу про сім'ю. Згоджується, і робиться йому ясно. Але робиться тяжко, що це тільки література, а справді люди будуть ще сотні літ жenитися і виходити заміж.

Тоді він іде на пасіку і мріє про золоту комуну.

Приходять м'які присмерки, обплутуючи таємничими ремінцями пругке чоловіче серце. Тільки неугавним живчиком стукає в скроні животворча кров.

А присмерки проходять і зникають у вічність.

Із-за дикого каменя пливе ніч і темними силуетами розпинається на хресті.

III

Вересень далеко одлетів легкими вітрами і починає мжичить.

Пройшли урочисті Жовтневі свята. І золотий дощ листопада вмирає в осінньому багні.

Заходять сірі дні і глухо законопачуються за ними вікна.

В учительській уже тон мінорить, під час великої перерви розходяться по кімнатах і потім знов сходяться на дзвоник і йдуть до класів.

Серафима цього року не вчителює. Пристали математика. Приїхав він, студент гірничого інституту, зацікавив Марусю і молоду „німку“ і теж потонув в учительській. Кімната в „глаголі“—живе з Сьомою.

А Серафимі дали посаду аж у другій школі—далеко, ходити туди вона не може: у неї нирки.

Мжичить. Сіро.

Панасевичка теж живе у флігелі, але в

учительську вже неходить. І це вже всі знають. Нецікаво. Тов. Димів жовчить:

— Ну, ясно. Так воно і повинно було статись. Інакше ніяк. Говорив—нада бросить! Це вам, Марусю, детермінізм.

Маруся пхикала:

— Пхи, приклад нікуди не годиться. Панасевичка, пхи... товста удовище з дітьми. Дурний Михайло Михайлович, що зв'язувався.

А було так, як думав тов. Димів. Жінка Михайлова, нарешті, застукала їх.

Скандал. Що скандал.

Мжичить. По дорозі калюжі. Змішується сірий день з присмерком. Суне довга ніч, а надворі виуть собаки і шумлять у березі верби.

В кімнаті у Михайла світиться. Михайло читає історію Покровського (на завтра лекцію), а жінка пилиє.

— Той же хам, мужик же той, семінарист нещасний... і ще пішов зраджувати дружину! Ну, сказав би з путнім ким, а то... Де твої очі були? Така образа... Що в тебе жінка яканебудь мацапура, чи що? Ось хоч би його посорошився.—На руках хлопчик. Рік.

Михайло читає Покровського. Він цілком згоден: жінка у нього інтересна, інтелігента, син теж хороший хлопчик. І все... Ну, розумієш... Може, перестала б уже? Годі. Це ж кінчилось.

А кінчилось дуже просто: живе Панасевичка у флігелі, чекає на перевод. Російську мову викладає, а в учительську не заходить. Михайло теж в учительську не йде—ходить по коридору. Вони не бачаться, проте, Панасевичка „забутийого ніяк не може“.

Михайло готується до лекції і зносить напосідливу жінчину пильню. І він з нею цілком згоджується (з жінкою), ну, що ж зробиш? Ну, їж його!

Надворі вітер і дощ і сльота.

„Семирічка“ стоїть на розі мовчазна, з темними квадратами вікон, а з кімнат учitelів моргають гніпалки.

І це вже всі знають—як вона його пилє. Теж нецікаво.

Завідатель—в учительській, а Серафима в кімнаті на ліжку. У неї з осени дужче болять нирки. Софія Павлівна теж в учительській.

Читають.

Софія Павлівна їде на курси...

Читають.

Іноді пізно приходять до тов. Димова селяни: більше сусіди—Матвій, Павло, Гарась. Тоді вони випивають. В учительській т. Димів ніколи не п’є. Ідуть до ї дальні. В ї дальні для цього знято портрета Леніна і перенесено в кімнату до Галі.

Ідуть до ї дальні. Серафима смажить сало (сало приносять сами гості), дістає огірків. Матвій виймає з кишені пляшку. Випивають.

Тоді виймає Павло, Гарась. Гості починають варнякати про „тяжку жизнь“, про революцію, про те, що не слід би забороняти самогон. Тов. Димів взиває їх остолопами і доводить математично правильно, що вони таки остолопи.

Серафима випиває дві чарки і йде спати. Їй не можна — у неї нирки.

Софія сидить на канапі мовчки. Читає. Іноді дивиться на них осінньо. Софія в ластовинні, вузькогруда. У неї довгі вії, а за ними — печаль. Кохання. Тов. Димів про це не знає. І сидить вузькогруда дівчина Софія до другої години ночі, дивиться, як поволі стекленіють очі у тов. Димова.

„Такі, як Софія, мають особливе право на ширу товариську увагу“, — проповзає в голові тов. Димова. Він встає, і всі ледве розходяться.

Ранком у тов. Димова „шаліє“ серце. Він сам бере дзвоника, рівно о восьмій виходить в коридор і дзвонить.

Як хто спізниться (більше Михайло), говорить коротко, в'ідливо:

— На місце. Лягали б раніш, це сприяє бути акуратним.

Михайло думає:

— А як сам до Тінки смалив халяви, то нічого? Народ...

Але мовчки бере журнала і йде на лекцію.

Державна ордені Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС

262584Ч

IV

Приходять перші морози. „Семирічка“ ранками гуде і грюкає дверима. Коридор наповнюється сизим, холодним повітрям і нестриманим гамором.

Тов. Димів одягає рижу „тужурку“ на ваті і застібається глухо до шиї. І вже товариші в учительській ніколи не бачать його без „мундира“ аж до весни. А морози приходять сухі, безсніжні, різкі. По вікнах ростуть прозорі ялинки і знову гостра бадьорість підкручує м'язи.

У Серафими нирки трохи кращають, вона знову сідає „до Саші“ на канапу, і очі їй пливуть замріяно кудись далеко.

Тов. Димів починає переплітати книги. Він любить цю працю. Любить, як книга щільно стулить, сторінку до сторінки, свою мудру таємницю і лежить у стосі така безстороння й зваблива. Радісно тоді її брати і випивати з неї солодкі скарби.

— Ти б, Серафимо, взялася б до чогось, тобі ж нудно так. А я працюю. Бери читай.

Але Серафима не любить читати. Тургенєва і всіх класиків вона давно поперечитувала, а нового — що тепер цікавого? Пишуть якось по-дурному, що й сами, мабуть, не розуміють. Так, щоб папір зводити та очі чимсь засліпити. Серафима любить згадати, як тоді було, коли вони тільки повінчалися. Це п'ятнадцять років тому.

Тов. Димів мовчить.

— Саша, ну када ета Панасевічка нещастная виєдєт? Нєужелі ти нічого не можеш сказатъ? Груня через нейо голову прогризаєт Міхал Міхайличу.

— Відчепись ти з своєю Панасевичкою! І взагалі, Серафимо, яке тобі до них діло?

— Да! Ти нічєм не дайош мнє інтересуватсья... Ти разве жалєєш меня? Ти ізвєрг. Ти настоящій ізвєрг.

Тоді втручається Галя. Вона заспокоює маму і просить вибачення у папи:

— Ти не сердься, папа! Мама раз-у-раз так рознервується, рознервується.

А взагалі, тов. Димову ні з ким сидіти вечорами в учительській. Софія мовчить, і він мовчить. Читають.

Це таке несвіже, давнє: ще чи й поїде вона весною на курси? Може, тільки говорить. І говорити більше нема про що. І з Серафимою теж. Галя готує німецьку мову, а вечорами ходить у комсомол.

Такі довгі вечори. А надворі знов вітер. І знову приходять Матвій і Павло з випивкою.

А одного разу приводять вони ще одного незнайомого товариша.

V

Було в учительській темно. Тов. Димів ще не світив лямпи, як вони увійшли, холодній свіжі.

Зразу під'їхали фургоном, і він чув, як

гриміла мерзла земля, і потім кинулись на їх „Чижик“ і „Мушка“.

Тов. Димів кашляв і закутував шию теплим шарфом.

— Що це воно приїхало так несподівано? І просто до мене... Це до мене. І це щось уже нове. Невже нове? Звідки? Хто? За чим? Що скаже?

От про це і думав, як вони увійшли, холодні і свіжі.

— Я до вас по наряду, товаришу Димів,— почув він незнайомий спокійний голос.— Вибачте, що так пізно.

„Чому ж пізно? Хіба треба було раніш?“ Це тільки подумав тов. Димів, а голосно сказав:

— Краще пізно.

— Так і я гадаю. Річ у тім. Я, бачте, землемір. Призначено мене на ваш район. Помешкання не маю. А сільрада послала до вас.

— Так, так, це до мене. Прошу, прошу. Я справді радий. Я ж уповноважений від другої частини „А“ в земельних справах. Сідайте.

„В житті теж тако-о“—знову подумав тов. Димів. „А може це знову просто нахаба, простак і знову кислятина?“—І тому не світив лямпи.

— Що це у вас, нема світла? — спитав Павло.

— Світла? Нема. Є світло, нема сірників.

Озвався землемір:

— О, будь ласка! У мене така „динама“ чудова.

„Динама“ креснула разів зо два білими іскрами, і довгий язик жовтого полум'я затріпався з темряви і погнав її в кутки.

Землемір сидів уже біля столу, в широкому плащі поверх кожуха, і погладжував високого лисого лоба. Обличчя мав голе, широке, з сірими очима і дорідним носом. Губи посміхались, а між бровами — дві зморшки.

Він встав, не поспішаючись.

— Король, — назвався він і простяг руку.

— Король? Так-с. Ну, а я Димів. Ну.

Увійшла Серафима.

— Моя жінка, Серафима Кіндратовна.

— Король.

— Чого ж ви король?

Сміялися.

Було радісно, було свіжо. І Король сміявся. Потім вечеряли. Павло приніс чотири пляшки.

Король пив, „як землемір“, так він сам рекомендував спеців його кваліфікації.

— У нас так — принцип суворівський: „бистрота і натиск“... Хоча один в полі не воїн, а нашему брату доводиться якраз навпаки. За ваше здоров'я, Серафимо Кіндратовно!

Павлові і Матвієві дуже сподобався товариш землемір.

— Настоящий чоловік! Цей одріже... Одмірить і одріже... Об'язательно! Король.

І Серафима пила.

Потім співали „гей, нуте, хлопці“.

Тов. Димів виходив до учительської за тютюном. Там було темно, і він довго не міг його знайти. Під руки ліз землемірів кожух і плащ. У плащі в кишені револьвер. Тов. Димів вийняв його, — він був од морозу вогкий. Поклав назад. На когось знову кинулись собаки. Мабуть шалались хлопці до дівчат. Пішов до гостей.

А тут затишно, світло.

Король розповідав, як він потрапив на цей район. Він був, що не кажи, свіжий чоловік.

• • • • • • • • • • • • • • • • • • •
Спали землемір і тов. Димів в учительській.

Зразу курили при свіtlі, Серафима ще приносила подушки, потім погасла лямпа і була в семирічці гучна тиша.

По коридору проходив несподіваний шум — залітав клапоть вітру в розбите над парадними дверима скло. Тов. Димів думав за Кузьму. „Ледар Кузьма. Казав йому — забий, мерзнутимуть завтра діти“...

А Король шелестів плащем і спокійним, радісним голосом запитував:

— Що, по-вашому, Олександре Григоровичу, у житті найкраще?

Було в учительській тепло і темно. Трохи пахнуло кожухом і самогонкою.

— Найкращого? Гм-м... Це як на кого...

— Ну, звичайно! *De gustibus*, як то кажуть,

non est disputandum, а все ж несподіванка в житті і є найкраще. От, розумієте, лежу я тепер в цій учительській, а дотепер і не знат, що в ній так тепло. А завтра, може, буде якийсь скандал. Скандал я теж люблю, бо—несподіванка.

— Який скандал любите?

— А, може, в полі на роботі. З ними завжди скандал. Вони без скандалу не можуть. Вони й революцію з скандалом робили... І я скандал люблю — од його дужчаєш. Скандал — це теж революція. А, може, не в полі, може, в другім місці.

— То виходить, що в житті і є найкращого скандал. Адже у вас він і несподіванка — синоніми... А ви, товаришу Король, історичний матеріалізм як?..

— Проглядав. І знаєте? Мені дуже подобається... Іменно: я ніколи не знаю, що зроблю.

— То ви погано його проглядали. — (В'їдливо)...

Землемір, радісно:

— Можливо. Але я нарочито. Я боюсь, не хочу, ну його к бісам... Тоді баста уже, як буде формула. Каюк.

— Да... Ну, це теж, знаєте...

— Хо-хо-хо! Чудило ж цей Матвій. А от дружбу я теж люблю. Я без людей не можу. Я завжди на полі з дядьками матюкаюсь. Вони мене, а я їх. Проте, одріжу їм, — потім дякують.

Тов. Димів ще вставав закурювати, а Король уже спав.

Рано переїжджаючи в кімнату до „німки“, а Кузьма в її кімнаті мив підлогу для землеміра.

У тов. Димова знов „шаліло“ серце, а Серафима скаржилась на нирки.

Король, ледве на світ благословилося, виїхав на участок і приїхав на обід свіжий, широкоплечий.

VI

Він увійшов до ї дальні, твердо ступаючи широкими чобітьми, і члено привітався з Серафимою, потім з Софією Павлівною, Галею і, нарешті, з тов. Димовим.

— Ф'ю, ф'ю-ю, — свиснув він тихенько й прижмурив одне око до тов. Димова. — Значить, ми учора хватили не по-вашому... режиму. Вигляд у вас того.

Тов. Димову було неприємно, що Король помітив таку дурницю, але він не розсердився, тільки зціпив щелепи, від чого на щоках йому напружились сухі м'язи...

Обідало п'ятеро. Землемір сидів на „предсідательському“, тов. Димів праворуч, Галя поруч, Серафима з землеміром „vis-a-vis“, а Софія „vis-a-vis“ з тов. Димовим.

Потім Король уже завжди сідав на „предсідательське“, і всі сідали на свої місця.

І було так:

— Саша, нє заході далєко, потому · что чєрєз час прїєдєт Сєргей Ніканорич,—будєм абєдат...

Землемір приїжджав за годину, сідали обідати. Король розповідав, як уповноважений третього „отвода“ поскандалив з предкаенес, а він (тов. Король) за плечі одного, другого — стій! стій! Ну, помирились. Ім тільки розкажи, в чому річ. Зараз — півкварти, і ставляй віхи. А весною одріжу.

За школу вже не говорили. Софія Павлівна не розказувала вже за свою групу: слухали землеміра.

Іноді він приїжджав не за годину, а пізніш, за дві й три. Тоді тов. Димів хотів обідати сам, але роздумував, ішов до учительської й читав.

Коли „Чижик“ і „Мушка“ схоплювались назустріч землемірові, тоді т. Димів теж виходив надвір, вони знімали з фургона астролябію, пакольці, вірьовки, несли вт্রох з підводчиком в кімнату до землеміра. Землемір роздягався, Кузьма приносив відро криничної води і поливав йому на спину. Землемір бризкав, фирмав, умивався жовтим пахучим мілом, давав Кузьмі на табак і йшов з тов. Димовим у школу.

В єдальні вже бряжчав посуд. Серафима виглядала щохвилини з дверей і кликала:

— Сєргей Ніканорич! Саша! Где ж ви там?

Потім землемір перестав їздити на участок. Став грудень, повалили сніги.

І все життя знов було в „семирічці“. Землемір днями сидів у своїй кімнаті над планами, креслив, вираховував, надсилив до уzemвідділу. Тов. Димів переплітав книги після праці, а смерком приходив до учительської землемір і голосно запитував:

— Работаєм, Олександре Григоровичу?

Сідали тоді в крісла й говорили. Тоді приходила й Серафима і теж сідала коло землеміра. І ще приходила Софія Павлівна. Тоді Серафима непомітно одсувалась од землеміра далі. Софія Павлівна розпалювала в учительській піч, ставало тепло. Тов. Димів сидів у кутку під свічадом, а землемір і Серафима під грубою.

Входила Гая і говорила:

— А чого ти, папа, теж не сядеш сюди? Тут же тепліше... — Дивилась на землеміра пильно і сідала коло тов. Димова.

А землемір говорив несподівано й радісно.

— Розумієте, мій колега, ідейний холостяк, прожив сорок років на світі, пережив революцію, отримав тепер недавно багатий участок і... одружився! Оце одержав од нього листа. Та ще з ким?

Запитували.

— З женою, яка ніколи не була замужем. Барышня. От вам. Скандал же... Тільки поганий скандал.

— А ви як? — питав тов. Димів із кутка.

— Я?.. Ніколи в світі! Для мене барышня — порожній звук. Тільки дама, тільки! Я знаєте

чому? Дама починає друге життя, а барышня — перше. Тому дама удвоє менше робить дурниць...

Тов. Димів думав про те, що в іншого характер розхристаний, а в іншого—застебнений глухо, ще й зав'язаний теплим шарфом. І от розхристаний пре навпростець, дивиться на світ божий круглими барапячими очима, і для нього скрізь своя кошара... Проте, він уважав землеміра за славного парня і без нього нудився.

Серафима теж нудилась без землеміра.

VII

Настали свята: Різдво. „Семирічка“ заглухла, одинокі вікна засмутились білою печаллю.

Вчителі готували виставу—„Чудовий перстень“ і антирелігійний суд над Різдвом. Тов. Димів був „корінний“ суфлер. Другий „корінний“ був Миколай Порфирович (з четвертої школи). Серафимі було запропоновано роль „Яги“, — вона одмовилась, проте, на пробах бувала.

До театру й з театру тов. Димів ішов сам. Серафима приходила з землеміром, коли вже починалася проба, і додому вони йшли раніш.

Дорогою тов. Димів думав про те, чому це Серафима стала такою спокійною і не робить йому сцен.

На воротях стояла Софія. Вона підіймала на тов. Димова довгі вії і пропускала його повз себе. Тов. Димів питав, чи прийшла вже Серафима Кіндратовна, і йшов до учиельської.

Там сидів землемір і Серафима. Землемір говорив:

— Ну, Олександре Григоровичу! Скандал з вашим режисером. Я б на вашому місці загнав його к чортам в будку. Куди він годиться?

— Наше діло суфлерське,— говорить тов. Димів і сідає в куток на своє крісло.

Серафима вже не одсувається од землеміра, коли увіходить Софія Павлівна.

— Наше діло не втручається в постановку, не перешкоджати грі. Це — перший закон суфлерства.

— Цілком згоден,— голосно заявляє землемір,— але бувають такі випадки і такі суфлери, що якраз їхнє слово може набрати рішучого значіння в постановці. Як ви на це?

— Рішучого? Я взагалі не вірю, щоб ми що рішали...

• • • • • • • • • • • • • • •
Після того тов. Димів довго не спав уночі. Він думав, що завтра почнеться праця, а діти позабували політграмоту, на Різдво пили самогонку з батьками. І Кузьма сьогодні був п'яний, вимагав збільшення платні. А там, може, навесні теж на курси треба їхати,

бо завідувати „семирічкою“ так не можна. Шостий рік минає, а ми ще все націлюємось...

Було неприємно і соромно до болю за свою самітність, за одірваність од гущини селянської, за свою „самостійну республіку“ в учительській і в серці.

І ще думав.

...А навесні будуть росяні ранки і бджоли навесні будуть, золота комуна... Нових підручників треба, бо з старими далеко не поїдеш. А землемір де буде навесні? Може, якийсь „скандал“ буде? А може, без скандалу обійтися.

Тов. Димів скандалу не любить. Він любить дисципліну, порядок. „Коли що, — треба буде дати якийсь порядок. Тоді спокійніш і далеко краще“.

І він силкувався уявити, як би воно було, якби він одружив жінку з землеміром. Йому було тяжко, боліла така ще свіжа рана — Тіна. Ради сім'ї він написав їй тоді такого безглуздого листа. І все розсіялось, і все пропало. Була тільки Серафима і мжичка. Мжичка мало не всі п'ятнадцять років. А тепер, коли увірвати ту мжичку, коли не буде і її, ні мжички, ні Серафими, нічого не буде, а буде тільки тов. Димів, самітний, в „мундирі“, і Софія Павлівна самітна. А вони поїдуть, Серафима та землемір. Землемір умиватиметься криничною водою, а Серафима поливатиме йому на спину і показуватиме:

„Вот зде́сь, зде́сь єщо мило, зде́сь потрі“.
А „семирічка“ навесні оживатиме. Ну! Треба руба поставити питання:

— Любить він Серафиму?

— Ну.

— Добре йому з нею? Радісно? легко?
Ясно?

-- Ну, ні, ні.

То нехай їде? Нехай він (тов. Димів) побачить скандал, і всі в „А“ побачать, і товариші в учительській мовчатимуть, а про себе казнашо думатимуть? Од скандалу ж дужчають?

Десь прочинились двері. Пройшов крадькома шум і заховався в гучній пітьмі.

Тов. Димів схопився на останній думці.

„Ого, куди я забрався. В тій проклятій будці дме з усіх боків. Там унизу льох... Тягне. Це мабуть у мене температура“. Він приклав долоню до лоба. В скроні шарпав живчик, надулась жила, і було якось млосно.

Знову пройшов шум, легкий, у валянках. Прочинились другі двері, тріснув мороз на клямці..

Тов. Димів устав і приник до вікна. Коліна ніяково тремтіли і вся його суха фігура хилиталась над вікном довгою білою плямою.

За вікном був сніг білий і зорі білі, морозяні, і була доріжка од флігеля до „глаголя“, скрипуча, вузенька. По тій доріжці швиденько перебігала теж фігура, темна

фігура, напнuta. Він почекав, поки фігура зникла у флігелі. Потім подумав:

„Чого вона? У флігель. Ага, там же товариш Король, землемір“.

Потер очі, знову подивився на сніг і на зорі... І не було вже фігури. Була тільки доріжка скрипуча і сніг білий. І в очах біло, потім червоне, зелено і ще синьо. Він лежав розкритий на канапі й було жарко, не було чим дихати, починало скажено видзвонювати серце:

— Дру-ту, дру-ту-ту-ту...

Пригадались лекції, реферати і в траві Тіна... Тіні: „Тіночко... Тіна... Цільте“. Від того висохло в горлі і схотілось пити. Води—холодної, криничної, щоб ціле відро. Знову—землемір, жовте пахуче мило... фіркає, бризкає.

Пішов босий до їдалні по карафку. Не було. Мабуть, у спальні в Серафими. Пішов до Серафими. Карафка стояла на столику. І порошок, папірець од порошку—пила звечора, а Серафими не було. Білло порожнє ліжко. І Галі не було, Галя пізно в комсомолі і ночує у товаришки, там близько.

Пив нахилки, капало на груди, на серце капало, а серце шкварчало і корчилось.

...Ліг на Серафимине ліжко. З Галиної кімнати вийшла в самій сорочці Софія Павлівна. Пила воду. Стояла коло вікна заспана, позіхала. Потім пішла назад.

... Дивився в стелю,—стелі не було видко,

тільки було видко зелене кружало, в кружало забито крук і на йому гойдалося чиєсь серце. Воно реготало, сичало і запитувало:

— Що найкращого в житті?..

Нічого йому не відповідав, тільки слухав, що воно буде сичати далі. А воно знову запитувало:

— Історичний матеріялізм?

Кружало зробилось жовте, зблідло і зовсім розтало.

Знову був легкий шум, наче велика, товста кішка проходила і винюхувала мишу. А перед тим тріснув мороз на клямці і глухо зачинились двері. Серафима підійшла до ліжка, кинула на стілець свій лисичий сак і в одній сорочці сіла на ліжко. Шарпнулась, мов опечена, кинулась пріч і, зваливши столика, бухнула...

Карафка ударила об підлогу і збудила тишу дрібним криком скла.

Тов. Димів встав з ліжка, підвів Серафиму і посадив її біля себе.

Вскочила злякана Софія, але, почувши, що коло Серафими тов. Димів, ойкнула і соромливо защемкнула за собою двері...

VIII

... Зранку був гомін. По коридору розливався дитячий регіт, а п'ята група влаштовувала в себе колективну деклямацю.

Сьома вбігав до учительської і хвилювався:

— Товариши! Олександре Григоровичу! Ось ходімте! Це чудово! Розумієте, вони деклямують:

...Строїм ми
строїм дворец...

Це чудово! Міць колективу. Треба буде цього номера неодмінно вставити в черговий літературний ранок. Ходімте, послухаєте.

Тов. Димів ішов. П'ята група деклямувала. Обличчя були надхнені, червоні од морозу і од деклямації. Йому подобалось. Деклямували ще.

О восьмій тов. Димів дзвонив сам і говорив:

— На місця, товариши!

Після праці було засідання педагогічної ради, він читав нового циркуляра Губнарсвіти. Молода „німка“ писала до Сьоми записки, Сьома червонів і виходив з учительської. Тов. Димів сказав німці:

— У вас голова болить? Ви б ішли до кімнати.

„Німка“ хвилювалась і червоніла.

Обідали пізно. Прийшла Гая і розказувала новини в комсомолі. Потім увійшов землемір і сів „на предсідательське“. На столі був самогон з перцем—дві карафки.

— О, з перчиком, з перчиком. Це чудово!—

радісно говорив землемір.—У мене колега... да, той, що оце одружився,—так у нього з перцем, градусів так приблизно щоб на п'ятдесят, п'ятдесят п'ять—просто культ. Вірить, розумієте, чоловік, як у животворчу панацею. І знаєте? Йому завжди помогає: щоб не було—зараз шклянку! Да. Ну, будьте!

Випили разом з Димовим. Той, хоч і не робить з цього культу, а за шкоду не вважає...

— Нашому ділу це не пошкодить, Сергію Никоноровичу? Як ви?

— Hi-i-i, hi! Ані краплиночки. Це одне, а то зовсім інше.

Серафима мовчала. І всі мовчали. Говорили тільки землемір та Димів.

Після обід тов. Димів устав, і землемір устав. Вони урочисто пройшли до учительської.

— Щось маєте сказати незвичайного? — спитав тов. Димів, сідаючи в куток.

Землемір став посеред учительської.

— Да! Іменно. Скандал, понімаєте! Така приемна несподіванка. Я женюсь.

Король говорив радісно й переконано. Його слова теж були розхристані й теплі. Тов. Димів сказав:

— Це справді несподіванка.

— Так, так! Іменно. І розумієте, Олександре Григоровичу? Я полюбив Серафиму Кіндратовну! Ну?.. Знали ми з вами тоді,

пам'ятаєте? Як отут спали. От скандал! Прошу у вас руки Серафими Кіндратовни! Як чесний чоловік—решта вже покінчено. І знаєте? Дуже недавно: цієї ночі. Гадаю, що буду їй добрим мужем.

Тов. Димів заворувився в кутку. Голова йому якось глибше пішла в „мундир“, і обличчя немов припало валном. Він виговорив серйозно, повагом:

— Що ж, товаришу Король, принципіально ніякий дурень нічого не може сказати проти. Покличемо зараз „молоду“ (жовч!) і дочку. У мене ж дочка.

— А так, дочка! — погодився землемір, — ну! — Він подивився на тов. Димова ясними очима.

IX

— Отдай меня, Саша! Зачем я тебе? — говорила Серафима.

Тов. Димів підійшов близько до неї і тихо сказав:

— Сіма... Тепер? Коли у мене нікого, крім тебе і Галі...

Софія Павлівна ридала в ідальні.

— Поздно, Саша, прішла твоя любов, — говорила Серафима. — Потерял ти меня. А Сергей Ніканорич жалєть меня будєт.

— А ти, Галю, — спитав Димів, — куди?

Гая комсомолка. Гая стала до тов. Димова і сказала:

— Мама полюбила його — нехай іде. Так же, папа? А я буду з тобою. І Софія Павлівна буде у нас.

Софія Павлівна ридала в ї дальні.

— Ну, товаришу Король, Сергію Никоновичу! Шукайте свідків. Завтра йдемо до виконкому. Я згоден видати за вас свою жінку. Весілля вашим коштом.

— Я-ясно! Потім ми приїдемо до вас в гості... Це ж так приємно. Розумієте, я не можу без людей, дружбу я люблю. Ну, Серафимочко! Через три дні ми їдемо.

X

Другого дня в учительській т. Димів до Сьоми.

— Семене Миколаєвичу, прошу вас взяти на себе обов'язки завідателя на два дні. Товариші, я розлучаюсь із своєю дружиною. Вона йде заміж за другого. Ця сімейна справа відриває мене на два дні від школи. Надіюся, що ви також чесно будете виконувати свої обов'язки при Семену Миколаєвичу, як і при мені. А тепер по місцях. Вже дев'ять,—дзвони, Кузьма!

У виконкомі просто:

„Брак гражданіна Димова А. Г. с гражданкою Димовою С. К. с обоюдного іх согласія считається расторгнутим. Доч Галіна остایотся по єйо собственному желанію і

согласію родітєлєй прі отце, гр-не Димове.
№... Рік. Місяць. День.

Далі:

„Брачуючися: гр-н Король С. Н., професія—
землеустроїтель, возраст—37 лет, націо-
нальність—українець, і гражданка Димова,
в дівічестві Сичова, професія—учитель-
ніца, возраст—36 лет, національність—
руская“

№... Рік. Місяць. День. Свідки.. Підписи.

— Одну Серафимі Кіндратовні, другу Галі і третю мені.

І теж було просто.

Як поїхала Серафима з землеміром у другу волость, Димів сидів присмерками в учительській. І Софія Павлівна сиділа.

Читали.

Галя в комсомолі. Це й з кандидаток в дійсні члени переходить скоро.

І думав тов. Димів: „Чому так просто? А ну, що там сказано? Так, зрозуміло“.

Звертався ще до Софії Павлівни і теж запитував:

— Вам просто?

— Просто.

Читали...

А потім знову пішла сльота.

І вітри весняні прилетіли, буйні, запашні,
з невідомою думкою з країв невідомих.

„Семирічка“ вже не завмирала після праці... До вечора гуділи кляси, ішла по коридорах луна і гомін. Сьома дістав у культивідділі піяніно. Складалися нові гуртки.

Починались екскурсії.

Одного дня тов. Димів скинув „мундира“. Знову сміялися в учительській.

І було вже тепло і сміялися тепло.

Ставало радісно: надходили весняні свята.

Рівне. VII—VIII 1924 р.

„ПИРІХВІРІЯ“

Розділ 1-й,

в якому автор єсть морозиво і вперше знайомиться з „пиріхвірією“.

Ми стояли в Р...ській кооперативній крамниці і їли „сливочне морожене“ по гривеннику за величезну шклянку (півпляшки).

За дверима під стіною стояла зелена скриня мороженщика; в ній було зачинено дві подібні до поважних польових барил жорстяні банки з жовтуватим пахучим снігом, що зі всіма витратами на виробництво, зберігання на льоду й пересування по „головній“ вулиці містечка коштували п'ять карбованців, і на яких „фабрикант“ Ілюха заробляв за день рівно 300%.

Дві моторні молодиці, з заляпаними вапном обличчями, немов на них сиділи невигідні горобці або інша капосна птиця, як величезними віялами, махали перед нами своїми важкими підтиканими спідницями, обтираючи віхтями „залізні товари“, ящики, суху тараню, полиці, розганяючи павуків і наводячи скрізь веселу білість.

Готувались до міжнародного дня кооперації. І тому „потребілка“ не провадила торговельних операцій,—всі товари було накопичено в один куток. Правління, розпарене й захекане, стояло коло каси й ніщило хто по п'ятій, хто по сьомій шклянці пахучого й солодкого снігу.

Пахло олійними фарбами, гарячою покрівлею, гасом, таранню і ще чимось.

По вулиці ледачий вітер хвилинами підіймав шматки брудного паперу, куряву, дрібний пісок і нехотя заносив те все в „потребілку“ і в зелену скриню, коли Ілюха накладав чергового стакана.

Найважче було члену правління Шкарбенку. Він мав $7\frac{1}{2}$ пудів широї ваги, недавно втратив заїзного двора й пивну і ще не встиг як слід призвичаїти своє тіло до „війни проти приватного капіталу“ в сільській кооперації.

— Ілю-у-у-ха,—безнадійно хрипів він, обтираючи розтоплене сало з безмежних могил свого обличчя та з бичачої нерухомої шиї.

— Ілюха, провалився б ти, давай дев'яту!

Я увійшов якраз під той трагічний момент, як Шкарбенко пожадливо досмоктував з восьмої шклянки жовтувату рідину і гукав на Ілюху, чекаючи нової порції.

Правління одірвалось на хвилину од своїх шклянок, щоб недружньо, розкидано зареготати з свого нещасного товариша і будь-як відповісти на моє привітання.

— А-а... е-е... м-м-у...—відгукнулись вони, і знову об зуби зацокали чорні, як земля. „алюміньові“ ложечки.

Я сів на якогось стола, понаглядав з чверть години за мазальницями, що привітно махали спідницями під самими носами правління, попросив собі цигарок.

— Яких вам?—важко обізвався Шкарбенко хвилин через п'ять.

— Я думаю... „Согласіє“. Чи „Сальве“?

Пройшло ще п'ять хвилин. Я стойчно спостерігав поважність Шкарбенкову і заклопотаність Ілюхи.

Потім я знов порушив загальну мовчанку.

— Дайте, мабуть, і мені шклянку морозива.

— Сей секунт!—обізвався Ілюха, подаючи мені в той самий момент повну шклянку.

— Операцій зараз не робимо,—обізвався, нарешті, й Шкарбенко,—р-римонт... пирид празником.

— Та мені, власне, невелику й операцію. Он же зверху на діжці коробки з цигарками,—говорив я, копирсаючи ложечкою в морозиві.—Дайте коробку цигарок, от і вся операція.

На вулиці їхала гарба.

Коні мляво махали головами і нехоля піднімали хвости. За гарбою бігли приватні крамарі, запрохуючи „гражданина“ кожен до своєї крамниці.

— Нізяз,—відповів мені Шкарбенко,—р-римонт. Сказано—операцій не робимо.

Гарба спинилась коло дверей, і чоловік увійшов до „потребілки“.

— От пече, так пече, здрастуйте. Який є хліб та й той спалить ік... бісовому батькові.

Мовчанка.

Мазальниці почали:

Соловей, соловей,
Пта-шич-ка...

— Вам що, товаришу? — озвався Шкарбенко до нього.

— Мені? Та що ж, косу мені й брусок. Чисто ячмінь засмоктався й уклякнув. Хоч на пашу скосить.

— Косу?

— Еге. І брусок.

— А косу яку?

— Та ось виберу.

— І брусок?

— І брусок виберу.

— Низзя... Не робимо операцій... Міжнародній день об'їднення буде. Об'їднення кооперації.

Чоловік тим часом витяг з-під лантуха тарані косу і голосно задзвонив у неї пужалном.

— Оце хароша. Скіки?

— Ніззя, говориться... р-римонт... Що за чоловік.

Я не витримав і зареготався, забувши за модозиво.

— Стаканчик, стаканчик,—крикнув з-надвороу Ілюха. Але було вже пізно. „Стаканчик“ випав з рук і розбився.

— Десять морожено і двадцять стаканчик,—підрахував Ілюха.

Голова правління кінчив свою порцію і став пояснювати покупцеві „чому вони не роблять сьогодні операцій“.

— Мажемо, прибираємо, миємо, замітаємо. Касу замкнено. Понімаєте?

— Ні,—обізвався той,—не понімаю. Хіба ж ви мені за косу платитимете? Я вам. Ось—получайте. Скіки?

— От чоловік,—знову прохрипів Шкарбенко,—сказано нізяз... Пойнятно?

Після цього пояснення у крамницю увійшов ще один чоловік,

— То, власне, був герой цього нарису.
Він поклав на застійку великі палітурки з євангелія. На них ще не навіки було зашмаровано хемічним олівцем золотого хреста і такі ж рямочки. Власник цих палітурок повернувся до покупця:

— Ану. Що за коса? Дай попробувать.
Коса перейшла йому до рук, він спробував її на коліно, потім подзюбав під вухо собі лезо її нігтем і, нарешті, ударив нею об касу.

Вона задзвеніла брязкотно, переливно.
Потім він повернувся до мене... Лице йому було на цім тижні поголено, вуса підстрижено так, як стрижуть харківські перу-

карні, і, взагалі, від його чобіт і від чорної „толстовки“ йшло щось таке, що справляло на людину враження влади.

— Ви мені потрібні, товаришу. Зараз підемо до мене на кватиру. Ось тільки візьму двадцять п'ять штук „Сальве“, — сказав він, простягаючи мені руку.

— Візьмеш тридцять п'ять, — подумав я, — чорта лисого! Як „р-римонт“... — і сказав йому:

— А як же з чоловіком буде, що йому завтра ячмінь косить, а тут операцій не роблять?

Тепер він повернувся до правління.

— Які там операції? Ти член незаможу?

— Я? — спитав покупець.

— Ну-да.

— Я, товариш голова, можна сказати ще не член. Ну всячеськи заяву подав і на собраніях повсігда буваю.

— Плати гроші. О ця ще мені пирихвирія... Ніякої у неї індивідуальності, ніякого ефекту! — поскаржився він мені, тикаючи пальцем на Шкарбенка і решту правління.

— Центр б'ється по з'їздах, щоб християнське господарство підняти, а ви тут бюрократничаете з мороженого і косу чоловікові задержуєте. Тільки ситуацію псують!

Голова РайКНС (це був він) говорив не кваплячись і ніби зовсім не турбуючись, яке враження спровокає його слова на присутніх. Він говорив м'яко, але категорично й переконано.

Далі він узяв з діжки коробку „Сальве“, вийняв двадцять п'ять копійок і поклав на касу.

— Передай моого приказа у хтору часть— у неділю на зібрання в тіятрах імені тов. Вовка в дев'ять годин ранку усім незаможникам,— звернувся він до чоловіка з косою і, розчинивши свого „портфеля“ з золотими хрестами, вийняв відтіля чистого блянка й написав „приказа“.

— Пайдьомте, товаришу, — скомандував потім голова РайКНС мені.

І ми вийшли на „головну“.

Розділ 2-й,

про гніду кобилу та антирелігійну пропаганду.

На „головній“ міститься державна аптека, райвиконком, сільсько-господарський клуб, театр імені товариша Вовка, два пивні буфети, далі йде сельбудинок і аж в кінці — церква.

Ми докурили свої цигарки і мовчки підкидали чобітьми важкі хмарки куряви, прямуючи до мосту, що лежав через „суху річку“.

Біля мосту „на сухопутті“ грілися три величезні човни, догори черева проти високого липневого сонця. Від спраги з них повиступала смола й розлилась по дощаних ребрах, що одверто світили широкими

щілинами. В ті щілини поволі вrostав спориш і лобода.

Було тихо. В повітрі бракувало „кислородного воздуха“, як зненацька зауважив голова РайКНС.

Я через силу показав рукою на човни.

— Фльота... Це навіщо — міноноски?

— Це? Поробили ми були весною для половоддя. Сніга були, всякий ихвект міг вийти. Ну, поробили, так і лежать. Половоддя почти що не було. Оно-но-о, здається моя пирихвирія їде. Куди ж це вони? — повів він очима по вулиці.

Я подивився в той бік, куди стояли його очі, і побачив, що з-за церкви котиться якась підвода, але не тільки людей на ній, а навіть коней, що її везли, не міг розгледіти. Все було обкутане хмарою куряви.

Підвода повернула і покотилася униз по „головній“.

Ми спинились і стали на неї чекати.

— Що в нас сьогодні? — спитав голова, вдивляючись у підвodu: — Четвер?

— Четвер, — стверджив я.

— То це вони на засідання ком'ячейки. А що ж то в них за гніденька? Де вони її доп'яли? Не було ж на тім тижні.

Підвода порівнялась з нами.

В полугарбку на свіжому сіні сиділо троє паруб'яг у товстих сорочках і босі. На одному горів червоний картуз і на околиці невеличка зірка.

— Стоп,— сказав голова РайКНС, взявши гніду за уздечку.

Хлопці привіталися.

— Куди це?

— На засідання. Буде?

— Повинно. Здається, в сельбуді збирається ячейка.

— Скоро почнеться?

— Мабуть, через годину почнеться. А коли це ви гніду?

— Позавчора.

— Скільки oddali?

— Вісімдесят три.

— О, багато, багато. Переплатили, — помахав головою голова РайКНС і став дивитись гнідій у зуби.

Хлопці посміхнулися.

— Тце! — голосно клацнув язиком голова. — Так вона — третячка! Ну, тоді не переплатили. Маладці. А віз? — спитав він, торсаючи за колесо, від чого втулок мелодійно задзвонив.

— Віз зробили — драбини й ящик, а ход перетягли, у нас тепер свій ковалъ є.

— А-а... Ну, паняйте. Я прийду. Пайдомте, товаришу.

Ми повернули ліворуч і стали спускатись під косогір.

— Ось і мій центр, — показав голова РайКНС на невеличкий будинок під червоною залізною покрівлею.

— Кватируєте тут?

— Да, кватирую.

— А то хлопці звідкіля?

— Хлопці? То хлопці з пирихвирії. Колектив. Десять верст відціля. Весною заснував я тут чотири колективи. Дав цим хлопцям четверо коней, плуга, землю, а тепер вони ще двоє коней купили, ще два пукарі дістали, також і всяку всячину. Жита стоять тепер у них такі, як в економії. Оце й гніденьку прикупили. Нічого, матка хороша. Обробатують хлопці.

— А вони де були раніш?

— Хто, вони? Батраки. З батрацького, словом, клясу.

Ми увійшли в невеличке подвір'я, огорожене, високим парканом і кущами густого бузку, за якими блищала зелена латочка води.

— У вашому „центрі“ справжня дача, — засміявся я.

— Да, ім'ніє, дійсно, буржуйське. Хазяйка на базарі салатою спекулірує та кури скучовує. Заходьте.

В сінях і в кімнатах було напівтемно і не така спека, як надворі. Я з насолодою переступив через поріг і в знемозі заплутався ногами в рябенькій доріжці, що лежала на жовтій блискучій підлозі.

Голова РайКНС нагнувся і поправив доріжку.

— Проходьте сюди, — сказав він, показуючи дорогу в свою кімнату.

Я увійшов у кімнату голови і впірнув у плетене з білої лозички скрипуче крісло. Голова сів коло столу і почав ритися в невеличкому столі. Шукав бюллетені IV з'їзду комнезамів.

Поруч зі мною в куточку стояла давно немазана гвинтівка. Я написав на ніжному шарі піщуги, що спокійно лежав на дулі, прізвище голови і став розглядати „мавзера“, що лежав поруч на канапі. На стіні ще висів на ремінці одріз і шабля з попсаною мухами білою ручкою. На цвяшку висів кожушок головин і брезентовий плащ з кобкою і червоною зіркою на ній.

Голова все рився в бюллетенях, а я почав розглядати блискуче від „золотих“ риз покутя.

З червоного накутника звисала кіселя, подібна до тієї, з якої молоді роблять собі „фату“. На ній лежали дві червоні крашанки з золотими літерами „Х. В.“, трикутні коробочки од „лебяж'єго пуха“, шматочок жовтої свічки й маленьке грубеньке євангеліє в рижій шкірі. В самому низу стояв у білій сріблястій ризі Миколай чудотворець. Около його голови під склом звисав віночок з білого воску з зеленими листочками. Над Миколаєм стояла, здається, „казанська богоматір“, а над „богоматір'ю“ — „младенець Ісус“ з блакитною кулею і з хрестиком в тонких рученятах. І на самій горі — „тайная вечеря“ в золотій оздобі і на дереві красуня Соло-

мія з широченим блюдом в руках і заюшеною в крові головою Івана Христителя на ньому.

Познайомившись з розкішними іконостасом, я взяв руду брошуру й прочитав на ній якесь антирелігійне назвисько... Друга книжечка була „Краткій курс політекономії в вопросах і ответах“. Більш книжечок не було.

— Так от, товаришу,—звернувся я до голови,— в якій справі я вам потрібен?

Голова спинився, нарешті, на однім бюллетені і, поклавши його собі на коліна, сказав мені:

— Я оце повернувся з четвертого Всеукраїнського з'їзду комнезамів, з Харкова.

— Так.

— На неділю я дав приказа про райзібррання незаможу, на якому по всіх вопросах з'їзда буде один докладчик — сам я.

— Так.

— Но всячеськи пирихвирія не знає за всякі закордонні привілеї і прочу нашу з буржуазними салютними соглашателями політику, і треба про це все зробить хорошу доповідь.

— Цілком погоджуєсь, що треба.

— Так от я цю доповідь доручаю вам. Приходьте о десятій годині в тіятр, перша доповідь ваша про міжнародне та внутрішнє становище. Матеріали ось. — І пред подав мені бюллетень з'їзду з доповіддю Затонського й купу газет.

— Розберіться тут як слід і налягайте побільше на сознаніє, а також й на сільське господарство.

Я взяв бюллетень і відмовився від газет. Ті ж самі числа були в мене дома.

Ми вирішили, що треба порозумітися з райпаркомом з приводу доповіді — чи не забажає райпарком призначити іншого доповідача.

Голова заявив, що такої „канцепції“ з боку райпаркуму не буде, і я став шукати свого бриля.

— Почекайте, товаришу, — спинив мене голова, — ви ще потрібні мені.

Я подумав: якого „приказа“ ще віддасть мені цей „категоричний“ пред, не питуючи ні моєї згоди, ані вважаючи на мій час? Він остаточно виростав у моїх очах спокійним і мудрим Зевсом „пиріхвирії“, з підрізаними у Харкові вусами й поголеним обличчям.

— Я вас слухаю, товаришу, — покірно озвався я.

— По моїому районі, можна сказати, ще різні попівські, а також релігійні забубони дійствують... Треба почати з ними уперту і категоричеську війну. Доручаю цю справу вам. Перед кожним зібрannям незаможу у неділю ви мусите, поки будете у моїому районі, читати по одній лекції і розповідати про ці забубони, що я кажу. Ну, всячеськи не говоріть, що бога нема. Підходьте до

цеї справи більш матеріалістично, значить з путніми матеріалами.

— Добре, — погодився я й на це, пригадуючи, що в моїй кишені лежить папірець виконавчого бюра пролетстуда, яким доручається мені провадити антирелігійну роботу на селі.

— А до якої мови більш привичаїли ви свою авдиторію? — спітав я голову.

— Як то? Не понімаю.

— Ну, що з ними—по-українському говорити чи...

— Нє-є, говоріть по-простому, старайтесь перейняти мій розговор, бо вони, оця пирихвирія, сильно ото понімають, як я ім що кажу, ні одного слова не забувають. Так і ви дійствуйте.

Я погодився й на це.

Голова КНС захопив під руку своє євангеліє і ми пішли на засідання комосередку.

Розділ 3-й,

що теж безпосередньо стосується нарису; на цьому читач може переконатися, лише дочитавши нариса до кінця.

Отже містечко Р., як і будь-яке містечко або село на широких степах України, може розповісти безліч казок із часів революції.

Принаймні, сюжетів цікавих має воно в своїй глибині невикористану силу.

І бродять вони, як самогон в темній коморі, поки не випливуть на поверхню напівзабуті й далекі.

Так думав автор, як бачите, не дуже хитро, слухаючи темного вечора оповідання одного занюханого землею чоловіка, під копицею свіжої кошениці у полі.

Авторові після коси трохи пошарпувало лівого бока, щеміло в підошвах од стерні і фіялкових будяків, але вуха захоплено настобурчувались на кожне слово.

— І от зібралось нас туди на вигін, де тепер братерська могила і „народня трибуна“, видимо-невидимо.

— Ще не встигли червоні відступити за кладовище, що по дорозі на Павлівське, як по селу пішли страшні чутки, що їх розбито на всіх чотирьох фронтах, Червона армія потонула в Чорному морі і йдуть тепер побідителі-добровольці встановлювати порядки. І треба нам іти червоних добивати, інакше ми все одно єсть погибші люди із нашими дітьми і сім'ями, за те, що червону владу у себе піддержували.

Виліз на столика Микола Савич, справжній соціяліст, грамотний добре і служив за красної влади, хоч сам і заможний чоловік був. Став він на столика, у груди себе б'є, доказує.

„Погибший ми єсть народ, коли не підемо добивати червоних. Я у них був, їхні діла знаю і знаю, що вони—наші вороги“—а сам

сорочку на собі роздирає, і сльози, як горох, котяться.

І пішли ми за ним. Хто не хотів, — гвинтівками того гнали, одного вчителя трохи на місці не вбили, щоб ішов. Опісля взнали, що він комуніст, а проти своїх ходив, сердега, на повстання.

Посунули нас хмари на станцію — двадцять верстов.

— Поїзд буде їхать, ешалон комуніческий, — командував за отамана Микола Савич, — не піддайсь, граждани!

Перемішались ми з вилами, з лопатами й рушницями... Отамани літають на конях... на станції смертельні стоять під стінами начальники й кондуктори. А там десь наші будочниковим ключем рейки розгвинчують. У-ух, страшно дивиться, як летить повним ходом паровоз і гуркотять повні народу вагони, а перед ними вірна смерть і грабіж.

І от налетів комуніческий поїзд, ахнув і пішов з громом і з блискавкою під косогір, розриваючи людей і заливаючи кров'ю рейки.

Двинула наша орава, затопила, рознесла в цури, як вихор дикий, не тямлячи, що робить, для чого зашморг на свою шию надіває...

Опісля того, може знаєте, у городі Єлизаветі був багатющий Шатов.

Так увечері якось моя молодиця зайшла за чимсь до Миколиної. Цокотяль собі баби,

а моя дивиться — щось із клуні виходить і в садочок.

— Хто то, — питає моя, — в садку у вас тиняється?

— Та хто ж там? Може, шалапуга який убрався. Тепер же лазить їх...

Розійшлися вони, а моя потім мені й доносить:

— У Чорнегів охвицер Шатов ховається.

І прожив він у них щось тижнів з два, потім з денікінцями зв'язався й не стало.

...Знову почали червоні напливати, а в селі вже зовсім інші балачки пішли. Народу нашого уже не звернеш ні в який бік. Одне слово — комунічеська агітація майже в кожній хат тіріщить.

• • • • • • • • • • • • • • • • •
І попливла пожежами історія боротьби занюханих землею людей з „соціалістами“ Миколами Савичами і з безліччю до них подібних. Майнули червоні шлики, шпигуни у драхих свитах, „хазяїни“, що ховали тих шпигунів.

Виринали такі знайомі постаті з знайомими словами, речами, і перед стомленими очима немов бушували по темному степу озброєні різноманітним знаряддям села.

Тихо шаруділа кошениця, немов зідхаючи за мертвими борцями.

А чорне високе небо звисало круглим дармоєм і точило над полями зорі, як золоту картоплю.

Іноді одна зоря проскакувала в дірочку, відривалась і прожогом летіла безвісти, зникаючи десь у далеких незнаних світах.

А тихі, трошки скрипучі слова падали в стерню і жевріли вугіллям прийдешнього й писали гарячо-криваві літери нових імен.

І думалось:

... „Хто запише їх у книгу революції, цих польових героїв, щоб не тільки слави було по них, що мати подасть у неділю „на часточку“ за упокой душі воїна? І хто збере у чорний список лихі заміри ворогів, які заховали вовчу свою помсту по садах і ярах?

Тепер вони з овчою покорою пруть у нову громаду, пристосовуючись до нового життя...

Хто відрізить їх тепер у безконечній ватзі, що так, немов би дружньо, тирлується під сонцем завойованої волі?“

Автор мрійливо шукав пастуха, забиваючи за „гніду кобилу“ й за всю „пирихвирію“, тобто роблячи ту ж помилку, що й багато інших авторів робить.

Розділ 4-й,

де читачеві повинно конче розвиднитись

У неділю, коли в усіх трьох церквах містечка ударили в усі дзвони, тобто саме в той урочистий момент, як „батюшка йдуть“ через ограду в паламарку, до театру стали підходити люди гуртками й поодинці.

Іменем Вовка театр назвали не так собі, а насправжки, бо в містечку справді був колись комуніст Вовк і він загинув від шаблі п'яного махновця.

Колись театр імені комуніста Вовка був найкращою крамницею купця Файнлейба, з якої, як прийшов час, повикидано шахви, поліці, ящики й порожні бочки і поставлено перші стовпці, що з них повинна була вирости селянська сцена.

Пізніш, за часів уже непи, колишній воєнком Н-ської дивізії Прокопенко, * що розмінувся з непою і пішов з партії блукати по світу, з'явившись неждано в містечку, взяв театра в оренду. Власними руками він понамальовував нових декорацій, понаписував гасла з епохи військового комунізму, збудував сцену за останнім словом техніки й зробив сорок ослонів для глядачів.

Тоді райком та райвиконком відібрали у Прокопенка відновленого театра. Колишній воєнком поїхав далі по світу, позбувшись на цім театрі навіть останніх штанів з англійського сукна.

Від'їжджуючи в самій білій сорочці і в таких же „літніх“ штанях, з ціпчиком та вузликом, з цілушкою хліба, він, — розповідають, — незлобиво посміхався, дивлячись на

---

* Дуже шкода, що розповідати в цьому нарисі як слід про Прокопенка, людину справді знаменну, то було б проти законів архітектоніки, а то б міг вийти, може, найцікавіший розділ.

свою працю, і говорив, що він кваліфікований фахівець—кітляр із пароплавів—і знайде правду десь далі й вище. Але з того часу про нього ніхто не чув жадного слова.

Тепер місцеві аматори потроху руйнують під час вистав Прокопенкові декорації, а замість його гасел на білих стінах з'явилися нові рядки літер: „Зміцнімо заповіти Ілліча!“ і ще багато інших про червону армію та про освіту.

Але посередині, як тільки увійти, поруч з великим свічадом, з стіни впадає в око два коротких, написаних чорними літерами рядки.

ХОЧИШ МИРА? ГОТОВСЬ К ВОЙНЕ!..

Так завжди коротко й ясно, з такими ж короткими й ясними помилками висловлювався Прокопенко.

Цього гасла ніхто не наважився порушити, хіба що, може, це зробить новий завсельбунку, людина з Прокопенком незнайома і в цих краях небувала.

Рівно о десятій годині я підійшов до театру і читав об'яву голови ІКНС про зібрання.

Тут же гуртувалися незаможники. Вони то йшли в помешкання театру, то знов виходили курити, чекаючи на початок.

Я увійшов до театру і побачив за столом голову, який рився в знайомому стосі

булетеїв та газет і перегортав свою канцелярію в євангелії. Він уже рівно годину сидів отак-о за столом і погукував зрідка на присутніх:

— Не розходьсь! Зараз почнемо.

Голова назустріч мені підвів голову й привітно посміхнувся:

— От і добре. Йдіть. Зараз почнемо.

Пройшло ще півгодини. Прийшло два секретарі. В театрі уже сиділо люду на всіх сорока ослонах. Тоді голова відкрив зібрання і взяв собі слово перед доповідями.

Він говорив про обставини, що в них відбувався IV Всеукраїнський з'їзд комнезамів, а я, не розуміючи й деятої частини його промови, робив дивовижний винахід, що „пиріхвирія“ його розуміє майже цілком.

Далі була моя доповідь „про міжнародне та внутрішнє становище“, під час якої я робив надзвичайно цікаві й корисні спостереження, приміром разів у двісті цікавіші від самого цього оповідання.

Це — з яким захопленням, з якою дитячою увагою слухачі розлявали рота й простягали з комірів довгі жовтоземлисті ший. Здавалось, що вони (слухачі) готові проковтнути не лише західніх імперіалістів, але разом з ними й самого доповідача.

Я говорив доти, доки голова не потяг мене ззаду за сорочку і сказав напівголосно, але так, що „пиріхвирія“ добре чула і в бороди собі пустила стриманий сміх.

— Мабуть годі, товаришу.

Тоді я спинився і сів. А голова устав і почав говорити про з'їзд.

Голова до геніяльності просто розв'язував і пояснював у своїх „докладах по всіх вопросах“ питання з'їзду.

Так, пам'ятаю, „про культурний скот“ він висловив щось дуже подібну до ось оцієї думку:

Хай вони йому (куркулеві) поздихають і жеребці і бугаї, раз він бере п'ять рублів за вдар, значить, за матку. Такого культурного скоту наша влада не буде салютно піддержувати, а також і пирихвирія не повинна вести злучку з таким контр-жеребцем свої пролетарські кобилиці, для чого ми самі зробимо собі пункта.

Але остаточно сили „пирихвирії“ я відчув лише в поточних справах.

Пекучим питанням „поточних“ був прийом до організації нових членів.

Секретар СільКНС зачитав список нових осіб, що подали заяви про вступ і зборами СільКНС були вже затверджені.

Я слухав незнайомі й знайомі прізвища, не надаючи цьому актові будь-якої ваги.

„Проста формальність“, — думав я, уже збираючись вийти з театру. Але в ту хвилину мене вразило одне ім'я. Я прикипів до ослону і, сильно зацікавившись, став чекати, чи будуть затверджувати список.

— Товариші, члени політичного комітету незаможу, — сказав голоша, коли секретар

прочитав останнє прізвище. — Що можете ви сказати за цих лиць, що хотять стати під наш червоний прапор власти робочих і крестьян?

Після короткої павзи голова додав.

— Сознательна пирихвирія повинна сознательно признавати, з ким має діло, щоб не приласкати на своїх грудях якусь гадюку, якусь непотрібну мечту.

Стали обзиватись, щоб обговорювати кожного окремо.

Тоді я побачив, що цей голова не тільки в гнідій кобилі тямить, а кожного бідняка й середняка в селі знає, як облупленого.

Мені зробилось невимовно весело.

Один паруб'яга, коли йому було дано слово пояснення, для чого він хоче бути членом організації незаможних селян, говорив так довго і красномовно про завдання члена, так запалився, що я подумав:

— Безумовно корисний член.

Але голова одним словом зруйнував мою симпатію та й симпатію більшої частини авдиторії до нового члена.

— Дизинтир, — сказав він твердо.

Всі затихли, а паруб'яга зашарівся й присів на ослона.

— Та ще й злісний. Два роки дизинтирував і сусід підбивав... іч який брехуняка ихвектний.

Після цього знайшлося ще кілька членів, що цю заяву ствердили.

Начитали якогось дідка з сивою, олійною борідкою, в драній свитині.

— Нічого дід, — озвався хтось, — колись у шахтах працював, шахтар, значить пролетарій.

Дід був радий, і я був радий.

Голова підвівся і сказав.

— Куркулям продається за півкварти — п'яниця, шпигун і дениковцям показував, де яvreї поховались, як погром був.

Знову сумно.

Дідок вийшов з театру, шапку насупивши. А пред викликав уже іншого.

— Ви, гражданин, — говорив він іншому, — дітей хочете вчити. Це дуже гарна з вашого боку апеляція, а чого ж ви раніш по закутках у млині нашіптували про „комзлидні“?.. Я теж тоді молов... Пам'ятаєте, у Мошка? А тепер ради дітей... Нет, маєть, товариші, члени політичного комітету незаможу, уздержаться — на півроку кандидатом його, а там побачимо.

Знайшлися, ще члени, що чули подібне.

Мій подив до голови щоразу зростав, збільшувався.

Я вже, не тямлючи себе, почув ім'я, через яке залишився на „біжуці справи“.

— Чорнега Микола, — начитав секретар.

— Хто знає щонебудь про цього громадина? — спитав голова.

— Чоловік підходящий, — сказав хтось із кутка, — він член шкільної ради, чисто-

сердечно, можна сказати, працює. За школу повсігда турбується.

Голова мовчав і обводив всіх присутніх суворим поглядом.

— Хто скаже більше? — запитав він на цей раз гостро.

Авдиторія мовчала.

— Може, ви сами од себе скажете, громадянин? — звернувся голова до Чорнеги, а йому вже почало мінятися обличчя.

— Що ж я скажу?

— Ну, так, як перед попом, сповідайся і кінець. Виказуй всю свою передмову.

— Нема чого сповідатися й виказувати.

— Нема-а? Товариші, хто пам'ятає повстання проти червоної влади?

Пройшла гробова мовчанка.

Потім почулись голоси:

— Всі пам'ятаємо.

— Ніхто не забув...

— Та й не забудемо.

— А хто пам'ятає громадина, що плакав на трибуні перед народньою темною масою нашого селянства.

Тиша стала густіша.

І в ній я відчув, як скучувались зловісні заряди грози.

— Хто пам'ятає отамана на рижому жеребці, який служив раніш у червоних?

Я здригнув і побачив, як очі всіх впилися в Чорнегу.

— Всі пам'ятаємо, — озвалась маса з ослонів.

А голова продовжував запитувати, щораз дужче підіймаючи голос.

— Хто скомандував розгвинчувати рейки, як ішов назустріч червоний поїзд? Так як же ти, нерозкаяний злочинець радянського народу, котрий ще і всяке падло буржуїське переховував, посмів поткнути криваві очі свої серед цього народу і, продавши недавно корову за дванадцять червінців, за яких маєш повний сарай хліба, крім рогатого й кінського скоту, тепер подавать заяву у нашу організацію?

— Да, да... так... га! ах, сук...

— Товариші члени політичного комітету незаможу! Ми повсігда повинні мати свою індивідуальність, щоб не допустить отакої куркульської пирихвирії і проклятої мечти, як цей гражданин, у свої ряди незаможу, — чулись мені надхнені й грізні слова такого звичайногоголови, у якого іконостас у п'ять рядів.

Чорнега не міг оборонити себе удруге роздиранням сорочки й слозами. Він мусів був тікати.

Ми виходили з театру з почуттям великої відповіданості й якоїсь незвичайної одності й сили.

Чулось подекуди:

— Іч, артист! Сволоч... ариштантуга...

Я стояв у великому гурті, ми закурювали із одного чийогось кисетка, і мене несло кудись далеко, в принадні далі, на теплих хвилях людського дихання...

7266 Ціна 15 коп.

A531015

ДВОУ